

MAJA FILIPIAK *

SWPS Uniwersytet Humanistycznospołeczny; Ogólnopolska Sekcja Diagnostyki Psychologicznej PTP

WŁADYSŁAW JACEK PALUCHOWSKI

Wydział Psychologii i Kognitywistyki UAM; Ogólnopolska Sekcja Diagnostyki Psychologicznej PTP

Standardy diagnostyki psychologicznej – historia powstawania¹

Artykuł przedstawia historię Ogólnopolskiej Sekcji Diagnostyki Polskiego Towarzystwa Psychologicznego oraz tworzenia „Standardów diagnostyki psychologicznej” oraz uzupełniających je wytycznych do ich stosowania.

The article presents the history of the Polish Section of Diagnosis of the Polish Psychological Association and the creation of "Standards of psychological assessment" and their complementary guidelines for their application.

Ogólnopolska Sekcja Diagnostyki Polskiego Towarzystwa Psychologicznego została powołana w grudniu 2012 roku. Członkami założycielami byli psychologowie zainteresowani rozwijaniem profesjonalizmu w diagnostyce psychologicznej – pracownicy placówek naukowych (Uniwersytetu Adama Mickiewicza w Poznaniu, Uniwersytetu SWPS w Warszawie, Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego), medycznych (Instytutu Psychiatrii i Neurologii w Warszawie, Akademickiego Centrum Psychoterapii i Rozwoju SWPS), sądowych (Instytutu Ekspertyz Sądowych w Krakowie), edukacyjnych (Instytut Badań Edukacyjnych w Warszawie), przedstawiciele Pracowni Testów PTP, oraz Centralnego Instytutu Ochrony Pracy w Warszawie.

Celem, dla którego powstała Sekcja było m.in. wypracowanie i wdrożenie standardów dobrych praktyk w zakresie diagnostyki psychologicznej oraz standardów szkoleń psychologów w zakresie diagnostyki psychologicznej, a także rozwijanie i propagowanie inicjatyw, postaw i działań sprzyjających uznaniu i promowaniu na polskim gruncie standardów praktyki opartej na dowodach (ang. *Evidence-Based Assessment*) w obszarze psychologii.

Jednym z podstawowych motywów, dla których w ramach Sekcji Diagnostyki rozpoczęto prace nad standardami była ochrona zarówno osób diagnozowanych, jak i diagnostów. Dzięki opisaniu standardów diagnostyki psychologicznej osoba uczestnicząca w badaniu

* Adres do korespondencji: Maja Filipiak, Akademickie Centrum Psychoterapii i Rozwoju przy Uniwersytecie SWPS, Warszawa; mfilipiak@swps.edu.pl

¹ Opracowano na podstawie Paluchowski W.J., Tarnowska M., Filipiak M., Zalewski B. (2015). Standardy diagnostyki psychologicznej W: Filipiak, M., Paluchowski, W. J., Zalewski, B., Tarnowska, M. (red.) Diagnostyka psychologiczna: kompetencje i standardy. Wybrane zagadnienia. Warszawa: PTP/PTP s. 57-93 oraz strony <https://sekcjadiagnozy.wordpress.com/>

diagnostycznym wie, czego się może spodziewać. Psycholog zaś ma swego rodzaju wytyczne, dzięki zastosowaniu których zmniejsza się prawdopodobieństwo popełnienia przez niego błędów. Oczywiście standardy mogą mieć formę mniej lub bardziej sformalizowaną. Przy wysokim poziomie formalizacji standardy należałoby traktować jako zero-jedynkowe przykazania (nakazy), zaś nadając im niższą wagę, można je traktować jako ogólne wytyczne które należy brać pod uwagę podczas realizowania diagnozy, dostosowując ich realizację do konkretnego kontekstu (wytyczne). Ze względu na tradycje w psychologii w tym obszarze przyjęto jako rozwiązanie używanie terminu „standardy”. Tworząc „Standardy diagnozy psychologicznej” przyjęto, że tworzone standardy będą jedynie ogólnymi rekomendacjami. Nie sposób bowiem nakazywać, co konkretnie ma zrobić diagnosta, gdy staje przed konkretnym problemem. Trzeba też brać pod uwagę rozwój wiedzy naukowej w danym obszarze. Należy też wyraźnie zaznaczyć, że przestrzeganie lub nie standardów w ich mniej sformalizowanej formie zależy od dobrej woli wszystkich zainteresowanych. Nie są one bowiem aktem prawnym (normatywnym), ale zbiorem rekomendacji odnoszących się do określonych działań psychologów w obszarze diagnozowania.

Pierwsze działania ukierunkowane na opracowanie Standardów rozpoczęły się na początku 2013 roku. Powstał zespół roboczy, który zainicjował oraz koordynował prace nad dokumentem standardów ogólnych (uniwersalnych z punktu widzenia kontekstu praktyki diagnostycznej). Początkowo zespół liczył 3 osoby. Byli to: dr Monika Tarnowska, dr Bartosz Zalewski oraz Maja Filipiak. Członkowie tego zespołu rozesłali pocztą elektroniczną list zapraszający psychologów do wypowiedzania się w sprawie treści, jakie powinny znaleźć się w Standardach. Maile rozesłano na ponad 800 adresów. Na podstawie otrzymanych odpowiedzi stworzono pierwszą roboczą wersję standardów. Na tym etapie do zespołu dołączyły jeszcze dwie osoby: prof. dr hab. Władysław Jacek Paluchowski oraz dr Anna Łuczak.

Dokument zawierający pierwsze robocze sformułowanie standardów został skonsultowany z członkami Sekcji, po czym skierowano go do konsultacji społecznych w środowisku polskich psychologów. Zaproszenie do komentowania dokumentu wywieszono na stronie internetowej Sekcji, a także rozesłano do oddziałów i sekcji PTP, katedr, instytutów i wydziałów psychologii na polskich uczelniach, a także wielu państwowych i prywatnych ośrodków i poradni psychologicznych oraz terapeutycznych. Powstała też ankieta elektroniczna, w której proszono o ocenę każdego standardu na wymiarach – czy standard jest zasadny, zrozumiały oraz możliwy do wprowadzenia we własnej pracy. Na ankietę odpowiedziało 111 respondentów; dodatkowo autorzy otrzymali kilkanaście listów elektronicznych z omówieniem wszystkich lub poszczególnych standardów, w większości

pisanych w imieniu instytucji lub ośrodków psychologicznych. Najogólniej rzecz biorąc wyniki ankiety dawały podstawy, by uznać, że opracowywane standardy są merytorycznie zasadne, zrozumiałe oraz możliwe do wprowadzenia we własnej pracy. Respondenci wpisali wiele komentarzy do poszczególnych standardów, które następnie dyskutowano zarówno w Zarządzie Sekcji jak i na Walnym Zebraniu członków Sekcji.

Wstępną wersję dokumentu Standardów prezentowano i dyskutowano podczas III edycji konferencji „Diagnoza psychologiczna jako przedmiot badania i nauczania”, która miała miejsce w Warszawie, w Gmachu Uniwersytetu SWPS, w listopadzie 2013 roku. Ostatecznie pierwsze brzmienie dokumentu standardów ogólnych zostało zatwierdzone przez Walne Zgromadzenie członków Ogólnopolskiej Sekcji Diagnozy Psychologicznej Polskiego Towarzystwa Psychologicznego w dniu 21 czerwca 2014 roku, a następnie opublikowane na stronach Sekcji Diagnozy. Dokument „Standardy diagnozy psychologicznej”, będący pierwszym w Polsce zbiorem zasad i rekomendacji standaryzujących prowadzenie całościowego procesu diagnostycznego zaprezentowano także podczas IV edycji konferencji „Diagnoza psychologiczna jako przedmiot badania i nauczania”, w czerwcu 2015 roku, w Warszawie, w gmachu Uniwersytetu SWPS.

Już wówczas zakładano, że dokument ten podlegał będzie dalszym dyskusjom oraz modyfikacjom. W lutym 2018 roku powstał dokument „Standardy diagnozy psychologicznej, nowelizacja z dnia 17.02.2018 r.”. W stosunku do pierwotnej wersji tekstu, znowelizowany dokument zawiera dodatkowe komentarze dotyczące realizowania diagnozy z udziałem osób z niepełnosprawnościami, pierwotnie spisane w ramach dokumentu pt. „Wytyczne do Standardów diagnozy psychologicznej dotyczące ogólnego diagnozowania osób z niepełnosprawnościami, w zakresie innym niż diagnoza niepełnosprawności”, którego tekst także opublikowano w tym numerze.

Struktura dokumentu Standardów jest następująca:

- blok pierwszy standardów „Konieczne warunki wstępne” to standardy, które opisują warunki podjęcia się przez psychologa wykonania zadania, jakim jest diagnoza psychologiczna;
- drugi blok standardów „Planowanie procesu diagnostycznego” przedstawia wymagania metodologiczne, jakim musi sprostać trafne i rzetelne badanie diagnostyczne;
- blok standardów „Badanie” zawiera opis podstawowych kwestii metodologicznych, metodycznych oraz etycznych prowadzenia badania diagnostycznego;

- czwarty blok standardów „Integracja uzyskanych danych” dotyczy konieczności korzystania przez diagnostę z więcej niż jednego źródła danych diagnostycznych oraz zasad ich integracji;
- piąty blok standardów „Komunikowanie efektów procesu diagnostycznego” dotyczy zasad przechowywania dokumentacji związanej z działaniami psychologa oraz udzielania informacji o wynikach tych działań.

Ważnym uzupełnieniem Standardów ogólnych są propozycje wskazówek dotyczących realizowania tychże standardów w poszczególnych obszarach działań oraz specjalizacji psychologów. W celu tworzenia tego rodzaju dodatkowych opracowań do standardów Sekcja inicjowała powoływanie zespołów zadaniowych zorientowanych na formułowanie wskazówek lub standardów szczegółowych i wspierała ich działalność.

W październiku 2013 roku powołano Zespół Roboczy ds. Diagnostyki Uchodźców, którego koordynatorem była Aleksandra Kamińska. Początkowo Zespół opracował dokument „Standardy postępowania diagnostycznego w sprawach osób ubiegających się o nadanie statusu uchodźcy w Polsce” we współpracy z polskim przedstawicielem Wysokiego Komisarza Narodów Zjednoczonych ds. Uchodźców. We wrześniu 2015 roku Zarząd Ogólnopolskiej Sekcji Diagnozy PTP przyjął nowelizację tego dokumentu, już jako „Wskazówek realizacji standardów ogólnych prowadzenia procesu diagnostycznego w sprawach osób ubiegających się o nadanie statusu uchodźcy w Polsce”. Historia prac nad wymienionym dokumentem zawarta została w tym tomie.

W grudniu 2015 roku powołano Zespół Roboczy ds. Diagnostyki Par i Rodzin, którego koordynatorem został dr Bartosz Zalewski. Pierwszą wersję wytycznych zespół opracował w październiku 2016 roku, we współpracy z Sekcją Naukową Terapii Rodzin Polskiego Towarzystwa Psychiatrycznego. Po wstępnej konsultacji projektu kolejna wersja projektu wskazówek została zaprezentowana podczas marcowej konferencji pt. „Współczesna praktyka diagnostyczna - osiągnięcia i wyzwania” w 2017 roku, w Warszawie, w gmachu Uniwersytetu SWPS. Ostatecznie dokument „Wskazówki realizacji standardów ogólnych prowadzenia procesu diagnostycznego w diagnostyce par i rodzin do psychoterapii” został uchwalony w dniu 19 stycznia 2019 roku przez Walne Zebranie Ogólnopolskiej Sekcji Diagnozy Polskiego Towarzystwa Psychologicznego, a w dniu 5 lipca 2019 roku przez Zarząd Sekcji Naukowej Terapii Rodzin Polskiego Towarzystwa Psychiatrycznego. Szczegółowe informacje dotyczące tych wskazówek także znajdują się w tym tomie.

W lipcu 2015 roku powołano Zespół Roboczy ds. Diagnozy w Psychologii Dzieci i Młodzieży, którego koordynatorem została dr Agata Potapska. Do lutego 2017 zespół opracowywał wstępny projekt dokumentu standardów, który następnie podlegał

konsultacjom społecznym do lipca 2017 roku (por. <https://sekcjadiagnozy.files.wordpress.com/2018/04/analiza-wynikow-3w-konsultacji-spoecznych-projektu-standardow-diagnozy-psychologicznej-w-edukacji.pdf>). W sierpniu 2017 roku Rzecznik Praw Dziecka powołał Zespół ds. standardów diagnozy psychologicznej w edukacji dla psychologów pracujących w poradniach psychologiczno-pedagogicznych i szkołach, w skład którego weszły osoby zaangażowane w prace nad standardami z ramienia Sekcji. Ostatecznie dokument „Standardy diagnozy psychologicznej w edukacji dla psychologów pracujących w poradniach psychologiczno-pedagogicznych i szkołach”, po kolejnych konsultacjach społecznych, został zatwierdzony i opublikowany w ostatecznej postaci przez Rzecznika Praw Dziecka w marcu 2018 roku (http://brpd.gov.pl/sites/default/files/standardy_diagnozy_psychologicznej_w_edukacji.pdf). Szczegółowe omówienie znajduje się w publikacji Krasowicz-Kupis, G., Wiejak, K., Filipiak, M., Gruszczyńska, K. (2019). *Diagnoza psychologiczna dla potrzeb edukacji. Standardy dla psychologów pracujących w poradniach psychologiczno-pedagogicznych*. Gdańsk: Harmonia.

W styczniu 2016 powołano Zespół Roboczy ds. Diagnostyki Osób z Niepełnosprawnościami, którego koordynatorem został prof. dr hab. Jacek W. Paluchowski. Zespół przeprowadził konsultacje środowiskowe zarówno z praktykami jak i ekspertami i ostatecznie sformułował projekt wskazówek, który następnie przedstawił zarządowi Sekcji. W lutym 2018 roku Walne Zebranie członków Sekcji Diagnostyki uchwaliło brzmienie dokumentu „Wytyczne do ‘Standardów diagnozy psychologicznej’ dotyczące ogólnego diagnozowania osób z niepełnosprawnościami, w zakresie innym niż diagnoza niepełnosprawności”. Szczegółowe informacje dotyczące historii prac oraz treści samych wskazówek znajdują się w tym tomie.

W grudniu 2014 roku stworzono Zespół Roboczy ds. Diagnostyki w Sporcie, który opracował wstępną wersję dokumentu „Wytyczne realizacji standardów diagnozy psychologicznej w obszarze psychologii sportu” (<https://sekcjadiagnozy.files.wordpress.com/2019/01/projekt-wytycznych-standardow-diagnozy-w-sporcie.pdf>). Zespół nie ma formalnego kierownika. Treść dokumentu nie została jeszcze poddana konsultacjom społecznym.

W czerwcu 2015 roku powołano także Zespół Roboczy ds. Diagnostyki Neuropsychologicznej, którego koordynatorem została dr hab. Emilia Sitek. W grudniu 2016 roku Zespół ukończył prace nad dokumentem pt. „Wytyczne dotyczące realizacji standardów ogólnych prowadzenia procesu diagnostycznego w neuropsychologii”. W styczniu i lutym 2017 roku przeprowadzono konsultacje społeczne projektu. Wyniki konsultacji zaprezentowano podczas 36 Kongresu PTP w Gdańsku we wrześniu 2017 roku. Zespół kończy prace nad sformułowaniem ostatecznej postaci dokumentu.

Ogólnopolska Sekcja Diagnostyki Psychologicznej PTP współpracowała także przy tworzeniu standardów opiniowania sądowego w sprawach rodzinnych i opiekuńczych. Prace nad tym dokumentem rozpoczęły się z inicjatywy dr Alicji Czeredereckiej (członkini Sekcji Diagnostyki PTP), w ramach prac Sekcji Psychologii Sądowej PTP oraz z Instytutu Ekspertyz Sądowych w Krakowie. W grudniu 2015 roku dr Czerederecka wraz ze współpracownikami zorganizowała konferencję poświęconą wypracowaniu tekstu standardów. Ostatecznie prace nad dokumentem „Standardów opiniowania psychologicznego w sprawach rodzinnych i opiekuńczych” zostały zakończone w 2016 roku. Historie tych prac oraz treść dokumentu można znaleźć w tym tomie. Szersze omówienie znajduje się w publikacji (Czerederecka, 2016).

W ramach działań Ogólnopolskiej Sekcji Diagnostyki PTP trwają obecnie kolejne prace wykorzystujące uzgodnione zapisy standardów, m. in. w ramach prac nad nowelizacją kodeksów szczegółowych Etyki Zawodowej psychologa, tworzone są zapisy kodeksu odwołującego się do działalności diagnostycznej psychologów, odnoszące się do dokumentu standardów. Trwają także prace nad opisem wybranych kwalifikacji z obszaru diagnostyki do Zintegrowanego Systemu Kwalifikacji, bazujące na dokumentach standardów.

Kontekst powstania poszczególnych dokumentów sprawił, że ich nazwy się różnią. I tak autorzy „Wskazówek realizacji standardów ogólnych prowadzenia procesu diagnostycznego w sprawach osób ubiegających się o nadanie statusu uchodźcy w Polsce” oraz „Wskazówek realizacji standardów ogólnych prowadzenia procesu diagnostycznego w diagnostyce par i rodzin do psychoterapii” posłużyli się terminem „wskazówki”, żeby podkreślić ich niedyrektywną rolę. „Wytyczne do ‘Standardów diagnostyki psychologicznej’ dotyczące ogólnego diagnozowania osób z niepełnosprawnościami, w zakresie innym niż diagnoza niepełnosprawności” funkcjonują jako „wytyczne”, co w intencji autorów podkreśla ich rolę jako uzupełniającego opisu stosowania danego standardu ogólnego. Z kolei autorce „Standardów opiniowania psychologicznego w sprawach rodzinnych i opiekuńczych” zależało na utrzymaniu określenia „standardy opiniowania”, ze względu na początkowy zamysł oraz fakt, że bardziej szczegółowe wytyczne znalazły się w załącznikach do tego dokumentu.